14

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

DE

FONTIBUS MEDICATIS LAUCHSTADIENSIBUS,

QUAM

DIVINI NUMINIS AUSPICIIS,

IN ILLUSTRI FRIDERICIANA,

PRÆSIDE

DN. FRIDERICO HOFFMANNO.

COLLEGII MEDICI SENIORE ET h. t. DECANO,

PRO DOCTORIS GRADU

Ad d. XII. Maj. Ann. MDCCXXIII.

PUBLICÆ MEDITATIONI EXPONET

AUCTOR RESPONDENS,

CHRISTIANUS AUGUSTUS LICHTENHAHN,

MED. DUCAL. SAXON. DESIGNAT. ET PHYSIC. SORBIC. AC BITTERFELDENS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

Typis JOHANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typ.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

DE

FONTIBUS MEDICATIS LAUCHSTADIENSIBUS.

PRÆFATIO.

CUm multa ſunt eaque excellentis efficaciæ remedia, quibus fautrix natura benigniſſime proſpexit ſaluti mortalium; tum vero præclarum atque ad laudem inſigne momentum eſt, quod minerales aquæ, medica quadam facultate commendabiles, ad tuendam inſtaurandamque valetudinem conferunt. Quarum quum pene ſupervacua videatur noſtra ætate commendatio, puto me laudes illas quodam velut complecti poſſe compendio, ſi aquas, ingenita virtute ſalutares, cum *Arnobio* ingens divinæ miſericordiæ donum, cum *Joh. Damaſceno* pulcherrimum Dei opus, ac denique cum *Caſſiodoro* divinitus conceſſa munera appellaverim. Nam ſi ulla in re, certe in beatiſſimo aquarum mineralium proventu videor mihi conſpicere luculenter expreſſa providentiæ divinæ veſtigia, quæ propemodum ſeſe in ſenſus ingerunt, eoque manifeſtius emicant, ſi paulo altius ſcrutamur harum aquarum origines, atque in earum rerum, quas ingenti apparatu intra vaſtiſſimum terræ ſinum natura recondidit, contemplatione mentem animumque defigimus. Intima ſunt terræ viſcera & abſtruſi receſſus, quos cœco lapſu flexoque in ambages itinere pervagantur aquæ, ita ut earum quædam non niſi per multi-

plices & ſpatioſos anfractus ſatis operoſo adſcenſu ſupra terram eluctentur ſeque ex concluſo flumine in ſalientem venam aperiant. Jam animo luſtremus confertam affluentemque metallorum ac mineralium copiam, quibus naturæ benignitas inferiores terrarum tractus ubertim ac redundanter locupletavit. Horum quædam eum in modum comparata ſunt, ut, ſi vel maxime aquarum mixtionem ingrederentur, nullum tamen corpori noſtro commodarent præſidium. Aliorum ea eſt indoles, ut infenſa qualitate magnam nobis perniciem vel ineluctabilem noxam afferant. Quod enim metalla attinet, maxime aurum, argentum, cuprum & plumbum, res tritæ ac pervulgatæ cognitionis eſt, eum in ipſis eſſe partium rigorem ac duritiem, easque tam firmo & ſtabili nexu inter ſe compactas cohærere, ut ſuccis corporis noſtri ſolventibus nulla ratione obediant, ſuaque indigeſta mole & inerti pondere motricibus fibris negotium faceſſant. Ac ſi forſan contingeret, ut minerales aquæ quædam metallorum ramenta, ab acri aliquo humore intra terram ſoluta, in partium ſuarum ſocietatem admitterent, certiſſime metuendum eſſet, ne vim corrodentem ac virulentam induerent, unde promptum ac paratum foret corpori humano exitium. Quæ vero mineralium claſſem ducunt, antimonium, alumen, vitriolum, cobaltum, biſmutum, ea partim minus tutam facultatem habent, partim tam inſignite virulenta ſunt, ut ſi medicatis aquis aſſociarentur, ipſas pariter venenoſa labe contaminarent. Hinc velut illuſtri documento elucet mechaniſmus quidam inexplicabilis, cujus ope providentiſſimum Numen efficit, ut medicinales aquæ non eas mineralium partes abſorbeant, quarum uſus magno ſtaret ſanitatis diſpendio, ſed potius in tanta mineralium turba & miſcellanea farragine eas tantum delibent materias, quæ mitiori temperamento cum corporis noſtri natura amice

con-

conſpirant, afflictæque ſanitati tutiſſimum ferunt auxilium. Nam ſi fontium, ſuo genio & indole ſalutarium, elementa, a quibus velut a fonte eorum effectus defluunt plane mirabiles, diligenter & cum cura evolvimus, ſenſibus adminiſtris licet cognoſcere, illorum pleroſque armatos eſſe ſalinis principiis, vigore & lenitate mixtiſſimis, quæ vel alcalini ſalis ingenium æmulantur, vel medii ſimilitudinem referunt. Ad illorum familiam pertinent aquæ Burbonenſes in Galliis, Bollenſes Würtenbergicæ, Aquisgranenſes, Buchenſes, Selteranæ, Wildungenſes, Spadanæ ac Deinacenſes, in quibus purum alcali dominatur, unde non ſolum adınixto liquore acido effervescunt, ſed ſirupum quoque violarum viridi colore inficiunt. Quæ vero ſal medium alunt, quod ſalis Glauberiani notatiorem ſimilitudinem habet, in his excellunt Setlicenſes in Bohemia & Ebshamenſes in Anglia, quæ neutiquam cum acidis pugnant, & ſirupum violarum relinquunt integrum. In aliis denique ſal fixum alcalinum & medium amico connubio junctum deprehenditur, quas inter hoc loco Carolinas thermas, omnium facile principes, nominaſſe ſufficiat. Ex metallis vero eum natura delectum inſtituit, ut medicatos fontes martiali tantum elemento impraegnare ſoleat, idque provido admodum conſilio, quum in univerſo metallorum cenſu nihil ſit marte ad fulciendam ſanitatem accommodatius. Ferrum enim talis ingenii ac temperaturæ eſt, ut à corporis noſtri menſtruis expeditius ſolvatur, ſolutumque languentes venas mirifice confirmet, ac fibris à naturali robore dejectis vires inſpiret plane egregias. Ejusmodi ferratis aquis, quarum mentionem faciunt *Seneca Quæſt. Natur. libr. 3. cap. 2. & Plinius Hiſt. Natural. Libr. 31. c. 2.* exuberat

rat Italia, in quibus maxima celebritate feruntur Aponitanæ, quarum pulcherrimas virtutes paſſim & ſingulariter commendat *Ben. Sylvaticus in Conſil. Medic.* Habent etiam magnam utilitatis famam aquæ Avinionis & S. Caſſiani Senenſes, Ficuncellæ, Villenſes, Piſanæ, & plures aliæ, quarum eximias in medendo facultates *Andr. Baccius Libr. de Thermis* fuſe commemorat. Neque noſtras regiones talibus ferratis aquis natura defraudavit; non enim extra famam ſunt fontes Bebrani in Thuringia, Freyenwaldenſes in Marchia, & Radebergenſes prope Dresdam, qui virtutis ſuæ cauſam atque originem pariter ad martialem proſapiam referunt. His tamen virtutis præſtantia longe ſuperiores mihi videntur, qui in vicino Lauchſtadii oppido vena ſatis benigna ſcaturiunt. Quorum mirabilis ad varias paſſiones ſanandas efficacia quum jam inde à multo tempore non paucis iisque inſignibus exemplis notata ſit, nec vero autores extare videam ſatis idoneos, qui de ipſorum facultatibus aliquid præclari literis conſignaverint, operæ pretium me facturum puto, ſi operatricem horum fontium materiam paulo perveſtigatius inquirere eorumque ampliſſimos uſus intelligenter & explanate declarare inſtituam. Quod quidem conſilium quemadmodum ad juvandam augendamque ſalutem publicam unice collineat; ita ſupremum fontium ſalutarium aquilegem & architectum devotiſſimis precibus veneror, velit hunc laborem meum ſuo fortunare auxilio, ut ex proſpero ejus ſucceſſu laborantium plurimi fructus uberrimos conſequantur.

§. I.

EXpoſituro mihi de eximiis, quibus Lauchſtadienſes aquæ commendari poſſunt, virtutibus, rerum dicendarum ordo exigere videtur, ut ante omnia breviter ſtrictimque deſignem primas earum origines, ſimulque ſuccinctam ſoli natalis delineationem exhibeam. Quo quidem inſtituto illud conſequi me poſſe arbitror, ut non alios ſolum uberiori intelligentia inſtruam, ſed etiam labor meus ad reliqua pertexenda ſeſe expeditius provehat. Quum enim fontium plerique, inſita quadam vi ſalutarium, medicatricem ſuam materiam maxima ex parte ab ipſa terra recipiant, quam occulto meatu proxime perluunt, ſane non dubitandum eſt, quin ad faciendam conjecturam probabilem de ingenitis ipſorum facultatibus plurimum valeat exactior patrii ſoli cognitio. Patria obtigit fontibus noſtris Lauchſtadium, mediocre oppidum, ſitum in Miſnia, quod Sereniſſimus Princeps Saxo - Martisburgenſis jure hæreditario poſſidet. Eſt quidem non ea hujus civitatis nobilitas, ut cum vicinarum urbium, Lipſiæ, Halæ, Martisburgi, Leucopetræ, Querfurti, a quibus aliquot milliarium intervallo diſtat, celebritate vel amplitudine conferri poſſit; non tamen prorſus ignobile oppidum eſt, quippe quod jam inde a multo tempore per aliquot annorum proceſſus magis magisque inſignivit fontium ſuorum ſalubritas. Eſt inſuper abunde inſtructum ædificiis, ut peregrinos, qui ad redintegrandam ſanitatem eo ſe conferunt, ſat commodis hoſpitiis poſſit excipere. Aer ibi ſpirat ſaluberrimus, quia liberiores ventorum perflatus habet; non deeſt loco amœnitas, ægrorum animis reficiendis idonea, nec felix gleba deſtituit, cujus tanta ſæpe ubertas eſt, ut liberali frugum proventu vicina-

cinerum urbium inopiam ſublevet. Etſi autem ab ipſo natali ſolo vel nulla accederet fontibus noſtris commendatio, neſcio tamen, an hoc aliquid ipſorum dignitati detraheret. Nam ſi fontes reſpicimus, medica virtute celebratiſſimos, atque eos præcipue, quorum ſupra mentionem feci, curioſius animadvertere licet, quod bona eorum pars non circa ampliſſimas civitates, ſed in vili & contemto ſolo proveniat. Atque ideo tantum abeſt, ut a locorum, in quibus naſcuntur, dignitate aliquam ſibi laudem adſciſcant, ut potius ſuam quisque patriam propriæ utilitatis fama nobilitet.

§. II.

Ut vero in ipſo diſſertationis veſtibulo propius inſpiciamus fontis noſtri origines, ſcire intereſt, terram fonti non modo proximam, ſed etiam undique circumjectam, pinguiorem præ ſe ferre habitum & colorem oſtendere ex ruffo flaveſcentem, quam ſi martiali ſubſtantiæ, quæ fontis noſtri robur ac nervus eſt, prima elementa dare exiſtimem, à vero abire mihi non videor. Hoc ex ſolo pars aliqua in jugum leniter montoſum aſſurgit, quod in mediocrem deſcendit foſſam, ubi fons noſter læto flumine in apertam venam ſeſe explicat. Ipſa ejus oſtia concretione lutea ochreacea ſubinde incruſtata conſpiciuntur, quæ croci martialis ſpeciem mira ſimilitudine exprimit. Simile glomeramen terreum inveſtit canalis parietes, per cujus alveum defluentes aquæ in ſubjectum labrum deſtillant, in cujus fundo pariter poſt aliquot hebdomadum decurſum tale ſpiſſamentum colligitur. Qua in re fontes noſtri conveniunt cum aliis aquis mineralibus, quæ elemento martiali vitriolico inſtructæ ſunt. Sic aquæ Schwalbacenſes ductus, per quos feruntur, coagulo obducunt luteo, quod nihil aliud eſſe, quam ferrum, in ſubtiliſſimum pollen tenuatum, inquirentium ſagacitate compertum eſt.

Idem

Idem obſervare licet in fontibus, martiali principio dotatis, qui Schleuſingæ, Weiſſenburgi, Freyenwaldæ ac Radebergæ ex non diſſimili ſolo ſcaturiunt. Quod quidem phænomenon quemadmodum non adeo difficilem explicatum habet, ita rationem ejus obviam illis eſſe arbitror, quos naturalium rerum notitia non plane deſtituit. Quum enim rudiores partes terreæ ac metallicæ aquarum, quibus innatant, gravitatem longe majori pondere ſuperent, utique non fieri poteſt, quin ipſis in receptaculis, quibus ſalutaris humor ad communem uſum aſſervatur, propinquiori coitu ad fundum deſcendant, quoniam talibus in vaſis motus ille, qui recta via progreditur, & graviores has partes in aquarum interſtitiis æqualiter ſuſtinet, ſenſim paulatimque elangueſcit, ac tandem prorſus ſuſpenditur. In ductibus vero aquarum coaleſcunt hæ partes, dum forti alliſu in canalium latera propius ad ſe invicem coguntur, ſuaque arctiori cohærentia graviores fiunt, unde ex intermediis lymphæ ſinibus, quos antea ſparſim ac digeſte incolebant, prompte excidunt, ſuique vehiculi relinquunt conſortium.

§. III.

Cujus indolis ſit illa materia, quæ in canalibus & vaſis, quibus fons noſter excipitur, ſeſe conſpiciendam præbet, ea de re dicendi infra opportunior erit occaſio, ubi interiorem ejus naturam variis experimentis eruere & explorare inſtituam. Illud potius hoc loco non prætermittendum putavi, quod ipſa hæc fontis ejectamenta vim ejus medicinalem, antea parum cognitam adeoque neglectam, manifeſto & oculos feriente indicio prodiderint. Nam quum incolæ coagmentum illud terreum cernerent, non fallaci augurio conjectari cœperunt, vim quandam peculiarem his in fontibus eſſe reconditam. Quum autem ple-

roſque omnes fugeret genuina hujus aquæ indoles, neque alii accederent, qui ejus naturam interpretari deductasque ab hac facultates planius potuiſſent perſpicere, omnino non mirum eſt, quod magnum ante defluxerit temporis ſpatium, quam præſtantiſſimæ fontis virtutes ad publicam cognitionem pervenerint. Forte fortuna autem accidit, ut ante viginti annos & quod excurrit, Illuſtris Dn. Præses Lauchſtadium ſe conferret ad inviſendum quæſtorem, qui cum hunc ipſi fontem commonſtraret, ſimulque de aquæ natura cupidiſſime efflagitaret ejus ſententiam, ille protinus ex ſapore vitriolico iſtoque egeſtu ochreo hariolari cœpit, dominari in his aquis martiale principium, & liquida divinatione prædixit, hunc fontem in tardis ac diuturnis paſſionibus non vulgare auxilium promittere. Cui judicio, ſub manu & quaſi ex tempore nato, quum multa experimenta chymica æque ac practica uberiorem fidem adſtruerent, ſalutarem hujus fontis uſum multis graviter laborantibus de meliori commendare non dubitavit. Equidem eſſe quosdam accipio, qui inventionis gloriam aſſignent aliis, qui forſan has aquas, tanquam canis nilum, deguſtarunt, vel perfunctoria quadam exploratione minerale ipſis adſcripſerunt elementum, tenuiſſima ſaltem auditiuncula reſperſi de præclaris illarum virtutibus. Sed quum ea laus jure quodam propemodum ſingulari demum illi tribuenda ſit, qui effectricem hujus fontis materiam primus cum cura inſpexit ejusque uſum demonſtravit illuſtrius, adulationis notam me ſubire non autumo, ſi Illuſtri Dn. Præsidi hanc, quæcunque eſt, gloriam vindicem. Quod ut faciam confidentius, ea me quoque inducit ratio, quoniam Illuſtris Dn. Præses multis ægrotantibus ad aquas has intus hauriendas primus au-

ctor

ctor ſvaſorque extitit, quum antea hunc fontem tantummodo ad externum uſum translatum fuiſſe intelligam. Ex illo autem tempore magis magisq; eluxit atq; exſplenduit fontis noſtri efficacia, ejusque fama, ab exiguis deducta initiis, procedente ætate eo excrevit, ut multos atque in his etiam genere vel dignitate præſtantes homines ad ſalutandas has aquas invitaverit. Nec futurum dubito, ut progredientibus annis ad celebranda hæc fontinalia homines copioſius confluant, ſi modo illi, quibus cura fontis commiſſa eſt, ſaluberrimos ejus effectus obſervatius velint animadvertere.

§. IV.

Admiſſi ſumus ad fontis noſtri incunabula vidimusque natalis ſoli ingenium, unde velut a capite arceſſendæ ſunt ejus origines. Sequitur jam, ut diligentiſſima inveſtigatione evolvamus ipſa fontis elementa, quorum cognitione ad abditæ virtutis perſpicientiam deducimur. Cui labori, ſi omnes officii partes explere velim, eo minus me ſuperſedere poſſe intelligo, quum genuina hujus fontis principia, in quorum tamen enodatione inſtituti mei cardo vertitur, nondum ſatis videam perducta ad liquidum, eaque vel penitus intacta & intractata ab aliis, vel extremis ſaltem lineamentis adumbrata inveniam. Ac principio quidem noſtram in ſe contemplationem aqua convertit, cujus ſinu, quæ reliqua eſt, pars medicamentoſa comprehenditur. Hæc pro eo, ac ſenſuum judicio conſtat, limpidiſſima eſt eamque oſtendit perſpicuitatem, quam in puriſſimis & optimæ notæ aquis requirimus. Illud quidem commune habet cum aliis, ut ſi inſtilletur ipſi tartari oleum, quod per deliquium parari ſolet, protinus turbetur faciemque perlucidam exuat, ſecedentibus ad fundum flocculis ex albo

flaventibus, quos tenuiſſima martialis ochræ ramenta eſſe, luculenter infra commonſtrabitur. Nec tamen inde lacteo colore tingitur, quod quidem in plerisque fontanis, quæ multis inquinamentis atque impuritatibus calcariis ſcatent, animadvertimus. Quando autem aquis noſtris admiſcetur argenti ſolutio, nihil præceps fertur, ſed nativam claritatem integram & illibatam retinent. Quod inſigni documento eſt, eas non fovere partes ſalinas, neque complexu ſuo ſuſcepiſſe terram calcariam, qua vulgares aquas corrumpi ac defœdari conſpicimus. Atque hac dote fons noſter multis aliis præſtat aquis mineralibus, qua inſuper non cedit vicinis fontibus, martiali robore animatis, qui circa Bebram, Schleuſingam & Radebergam nitidiſſimo ſplendore emicant. His non umbram, neque caliginem inducit adjecta lunæ ſolutio, ſed omnem potius impuritatis ſuſpicionem amovet ab ipſis ſinceri atque imperturbati coloris conſtantia.

§. V.

Quem autem fugit, in reliquis dotibus, a quibus aquæ laudari poſſunt, puritatem eſſe præcipuam, qua aliis aliæ antecellant, & quæ ipſos etiam fontes, medica quadam virtute pretioſos, peculiari ſalubritatis nota inſigniat. Ejusmodi enim puriores aquæ non ſolum expedito itinere per anguſtiſſimos corporis noſtri canales commeant, laxatisque obſtructionum repagulis liberiorem ſangvinis itum ac reditum adjuvant, ſed crudos etiam & male coctos humores melius diluunt, iisque interſertas ſalinas acies per excernentium vaſorum emiſſaria quodam quaſi everriculo eliminant. Ex quo perſpicitur, ipſam puritatem vim inſitam acuere fontium mineralium, eamque illis conciliare habitudinem, ut virtutem ſuam melius explicare eamque

in penitiſſimos viſcerum receſſus poſſint transfundere. Porro non dubitandum eſt, quin ſæpius laudata puritas illud quoque fonti noſtro emolumentum afferat, ut aquas ejus imbibendis hauriendisque ex terræ gremio particulis terreis martialibus ſingulariter reddat idoneas. Quum enim talibus in aquis multa pateant interjecta ſpatiola, quæ inquilinis materiis vacant, poſſunt utique commodis hoſpitiis excipere, quam ex terræ interaneis elambunt, ſcobem metallicam, eamque firmiori nexu ſibi adſtringere præ aliis, in quibus ſpatiorum interordinia moleculis ſalinis vel terreo calcariis ſtipata ſunt. Hæ gravioribus partibus metallicis non præbent aditum earumque conjunctionem cum aqua intercipiunt, eum fere in modum, quo tartari oleum fonti noſtro affuſum partes ejus martiales ac terreas, raptas ex aquæ amplexu, ad fundum præcipitat. Hinc conſtans docet obſervatio, minerales aquas, quæ virtutem ſuam ad intus reconditum ſal alcalinum vel medium referunt, aut copiam terræ calcariæ continent, rariſſime ſibi intermixtas habere graviores partes metallicas, cujus rei præclaro argumento ſunt aquæ Selteranæ, Carolinæ, Dunſteinenſes aliæque, in quibus vel merum ſal alcali vel ex acido & alcalino coalitum abundat, nullum vero metallicæ cujusdam portionis apparet veſtigium. Ex adverſo Lauchſtadienſes aquæ nec terram calciformem oſtendunt, nec ſalinum mediæ naturæ produnt elementum, quale identidem nulla arte elicitur ex Bebranis, Freyenwaldenſibus, ac denique iis, quas in tractu Dresdenſi prope Radebergam ex terra martiali ſalire accipio. Nec puto me a vero deflectere, ſi ipſam terram, cui fons noſter internaſcitur, eo multum conferre exiſtimem, ut aquæ illius ſeſe particulis martialibus plenius uberius-

que ingurgitent, quum nullus ibi reperiatur lapis calcarius, qui excluſo rudiori ochræ inhærentis principio interlabentibus aquis ſeſe inſinuet.

§. VI.

Quam modo in fonte noſtro laudavi puritatem, huic dos altera eaque electiſſima proxime adjungenda eſt, quam ſingularis & exquiſitior levitas ipſi conciliat. Hujus explorandæ etſi rationes multiplices variaque adminicula phyſices experimentalis cultura nobis ſuppeditet, in quibus Sturmii inſtrumentum hydrometricum & Verulamii evaporatio laudem ferunt præcipuam: tamen, quum his modis ipſi levitatis gradus non adeo exacte definiri, neque ad oculum demonſtrari poſſint, huic inſtituto longe accommodatius mihi videtur inſtrumentum illud ſtaticum, ex aurichalco conflatum, ad quod fabricandum Illuſtris Præses Dn. Leupoldo, celebri apud Lipſienſes mechanico, primus autor ac monſtrator fuit, & quo ipſe jam inde a pluribus annis in exigendo liquidorum pondere, ſuccedente ſub manu negotio, uſus eſt. Hac igitur lance jamjam ſuperiori anno libravimus Lauchſtadienſem aquam, quam domum deportandam curavimus, & oculorum fide nobis compertum eſt, illam ſupremo margine usque ad primum inſtrumenti gradum deſcendere. Quo manifeſtatur incredibilis ejus levitas, quæ tanta eſt, ut ipſam quoque pluvialem aquam ſuperet, quum hæc ipſa ſecundum inſtrumenti gradum attingere ſoleat. Atque hac dote fons noſter multis aliis, quos virtus quædam medicinalis in famam dedit, præferendus eſt. Horum plerique id habent, ut pluvialem aquam pondere exæquent, vel proxime ad eam accedant, quam tamen Lauchſtadienſibus aquis levitate inferiorem animadvertimus. Adjice, quod fons noſter etiam Pyrmontanæ aquæ levitatem, qua

plu-

pluribus aliis ſuperior eſt, excedat, quippe in qua laudatum inſtrumentum ſtaticum usque ad tertium gradum demergitur.

§. VII.

Ex hac ſingulari levitate, quam accuratior ponderatio ante oculos ponit, fonti noſtro non translatitia enaſcitur commendatio, quæ in ſaluberrimis aquis locum ipſi ſpectabilem tribuit. Eſt enim trita vetuſtate omniumque medicorum ſuffragiis robuſta opinio, leviores aquas integritati corporis noſtri conſervandæ patrocinari mirifice, easque ſalubritatis laude antecellere aliis, quæ gravitate laborant, ſuoque pondere oſtendunt, multas in ipſis hoſpitari partes peregrinas ac rejectitias, quæ ſinceram aquarum bonitatem adulterant. Talis enim ponderoſior aqua non niſi tarde & cunctanter per vaſa volvitur, neque tam facile ad extremas venarum anguſtias pertingit, quam quidem levior, quæ non ſolum ſecundo flumine per omnes corporis canales decurrit, ſuccos vitales intime perluit, lentosque humores eliquat, ſed etiam ad ipſa viſcerum penetralia provehitur, ubi inertes & impactos humores attenuat, ſolutosque cum reliquis purgamentis per ductuum excernentium oſtia prompte everrit. Quod quemadmodum inter omnes conſtat atque ipſius experientiæ aſſenſum habet; ita memoratu dignum videtur, haud parum multos eſſe ex ſpectatæ virtutis fontibus, quibus ſola aquarum levitas vim quandam medicatricem conciliat. Nobili exemplo ſunt fontes Piperani, quibus naturæ favor Rhetiam beavit. His nullum ineſt minerale elementum, ſed aquam fundunt meram & ſimplicem, quæ ex nive, in altiſſimorum montium jugis liquefacta, intra ſubterraneos meatus ſatis copioſo confluxu colligitur, eandemque cum pluviali rore levitatem obtinet. Quis autem neſcit,

ſcit, quanta ſit eorum in ſanandis morbis efficacia, quæ utique ab inſigni quadam levitate proficiſcitur. Neque ingloriæ aut illaudatæ ſunt, quas Hasſia fovet, aquæ Schlangenbadenſes, ab omni minerali contagio immunes, cæterum pari pondere cum aquis cœleſtibus, quæ tamen eximia tenuitate multis in morbis operam ferunt valde præſtabilem. Inſuper Wisbadenſes aquæ, identidem levisſimæ, comprehendunt quidem ſalis communis momentum, illud vero tam exiguum eſt, ut niſi in auxilium arceſſas levitatem, non habeas, unde præclaras earum virtutes facile explices. Neque aliunde potisſimam facultatis partem trahunt ſæpius commemorati fontes Bebrani & Radebergenſes; qua enim imbuti ſunt ochra martiali vitriolica, ea omnino tanti non eſt, ut ſibi relicta ſeſe in tam inſignes effectus diffundere posſit. Quod mecum reputanti mihi videor à vero non declinare, ſi quandam partem efficaciæ, quam in fonte noſtro admiramur, ipſi aquarum levitati tribuendam eſſe exiſtimem, quod tamen tam modice ſentio, ut vim illius potiorem martiali principio, quo præ aliis abundat, minime detraham.

§. VIII.

Si ab aquæ bonitate diſcedimus, maximam laudem fonti noſtro fœnerat, qui jam noſtram ad ſe contemplationem vocat, tenuiſſimus quidam ſpiritus æthereo elaſticus, qui alterum nobilisſimumque ejus elementum conſtituit. Hic quemadmodum omnium fere aquarum mineralium pars delibatiſſima & quaſi anima eſt, qui ipſis virtutem illam inſpirat mirabilem, & unde ſpectatiſſimi eorum effectus emanant; ita etiam affluens & locuples ejus materia fontem noſtrum nobilitat. Non difficile aut operoſum eſt ejus præſentiam cognoſcere; ipſo enim odore ſeſe in

ſen-

ſenſus infert, dum blando halitu nares ferit, more aliarum aquarum mineralium, quæ hujus ſpiritus plenitate inſtructæ ſunt. Longe tamen manifeſtius in conſpectum venit, ſi prope ipſam fontis ſcaturiginem aqua puro & pellucente vitro excipitur, tunc enim copioſæ aſcendunt bullæ, quæ marginem vitri inveſtiunt, atque in ſuperficie collectius conſident. Sunt hæ nihil aliud, quam ſubtiliſſimæ partes æthereæ volatiles, quarum expanſionem quum mitior aeris atmoſphærici compreſſus cohibere non posſit, protinus ſeſe ex aquæ vinculis, quibus irretiuntur, expedire atque exitum affectare incipiunt. Hinc eſt, quod quando hæc aqua in vitro clauſo fortiori agitatione conquaſſatur, vehementer ſpumeſcat, remotoque obturaculo tenuisſimum quendam exſpiret halitum. Tali enim quaſſatu incolens elementum æthereum in celerrimum motum abripitur & partes aqueæ explicantur in veſiculas, quarum coitus ſpumam efformat, quæ veſiculis ceſſante motu concidentibus evaneſcit. Porro tenuisſimum illum ſpiritum æthereum, quo fons noſter afflatus eſt, exinde licet colligere, quoniam aquæ ejus, quando copioſius ingurgitantur, quandam capiti gravitatem inducunt ſæpiusque ſomnum conciliant. Quod ſane haud obſcurum præbet indicium, has aquas vaporoſo quodam ſpiritu tenerrima capitis vaſa paulo amplius diducere, quorum diſtentione cerebrum quodammodo comprimitur, unde non ſolum gravitas ſentitur in capite, ſed etiam aliqua naſcitur ad ſomnum inclinatio. Præterea ſpirituoſum hoc elementum luculentius ex eo manifeſtatur, quod fons noſter vel intenſiſſimo frigore non congelaſcat, reliquis aquis, quibus Lauchſtadienſe ſolum rigatur, leviori gelu concreſcentibus. Nam inquilini hujus ſpiritus abundantia fortiori inteſtino motu aquas fluidas conſervat, ſuo-

que,

que, quo valet, elatere impedit, quo minus incumbens frigoris gravitas ſubtiliores partes aereo-æthereas extorqueat, quippe quibus expulſis aqua promtiſſime in glaciem condenſatur. Eandem ob cauſam fons noſter non tam facile corruptionem ſubit, dum hoc interfluum elementum æthereum omnem ab ipſo avertit putredinem. Diu enim his aquis ſua conſtat integritas, ſi in vaſis probe clauſis ſervantur, qua circumſpectione illud efficitur, ut nec intus concluſum elementum elaſticum ſeſe aquis ſubducere, neque aer externus liberiori acceſſu quandam corruptionis labem inferre poſſit.

§. IX.

Nobiliſſimus hic ſpiritus, quo fons noſter pleniſſime abundat, aquis ejus, in ſe leviſſimis, quandam conciliare videtur gravitatem, quam ſupra laudatus hydrometer in aprico ponit. Quando enim hic ipſe in aqua à fonte recenti & ſpiritu æthereo turgida demergitur, eum ad tertiam lineam ſurſum ferri obſervamus. Supra autem dictum eſt, hanc aquam domum deportatam & ſub cœlo aperto tumente & elaſtico illo ſpiritu orbatam, primam ſignaſſe hujus inſtrumenti lineam, eoque ſingularem quandam levitatem oſtendere. Ex quo perſpicimus, aquæ pondus ad duos gradus decreſcere, ubi mobiliſſima pars ætherea ab ipſis diſceſſerit. Non diſſimile phænomenon in conſpectum venit, quando alias minerales aquas, tali ſpiritu æthereo redundantes, ad hanc lancem expendimus. Protinus enim major eis accedit levitas, ſi tenuiſſimum illud elementum in auras disjectum fuerit. Iam fore non dubito, quibus mirum videatur, quod ſubtilis hic æther aquas quodammodo

ag-

aggravet, quum tamen pro ſua indole exquiſitæ levitatis tamque mobilis naturæ ſit, ut rapidiſſimo curſu ab aquis refugiat. Hi vero mirari deſinent, ſi diligentius ſecum reputaverint, altiorem inſtrumenti aſcenſum, quem in recentibus aquis conſpicimus, non proficiſci a ſingulari quadam inſiti ſpiritus gravitate, ſed potius ab inſigni ejus elatere, qui apparentis hujus gravitatis auctor atque effector eſt. Hic enim, dum majus affectat ſpatium atque in contrarium nititur, lancem immiſſam non profundius ſinit deſcendere, ſed ſurſum propellit: unde eſt, quod aqua quandam mentiatur gravitatem, quum tamen ſpiritus iſte ſua natura ac ſibi relictus naturali ipſius levitati nihil detrahat. Sublato autem hoc niſu & ceſſante vi elaſtica inſtrumentum ſtaticum priori ſtatione dimovetur atque altius mergitur, unde aqua majorem præ ſe fert levitatem. Hinc autem recte colligitur, ex vario hujus inſtrumenti aſcenſu vel deſcenſu male concludi ad pondus partium ſolidarum mineralium, quas hic vel ille fons ſalutaris complectitur, adeoque lancem hanc hydrometricam ad explorandam contentorum quantitatem minus eſſe idoneam. Nam diverſa hujus inſtrumenti elevatio potiſſimum dependet ab intermixti ſpiritus abundantia, qui forti ſuo elatere quaquaverſum ſe expandit, & lancem ad ſuperiora elevat. Quamobrem ſi juſtum aquarum pondus indagare velimus & copiam contentorum accuratius perſpicere, expectare oportet, donec ſubtile illud elementum ſe aquis ſubduxerit. Cæterum res digna notatione eſt, quod ſpiritus iſte elaſticus graviores quoque partes martiales ochreas fonti noſtro ſociabiles reddat, earumque unionem inſi-

gniter adjuvet. Quando enim is ipſe ſubdiu exhalavit, brevi temporis ſpatio illa martialis terra ſpecie flocculorum ex albo flaventium ad ima defertur, ſuumque vehiculum deſerit, quod quum non tam facile contingat in aquis noſtris recentibus, luculenter apparet, generoſum eſſe hunc ſpiritum, qui graviores illas ſuſtentet partes, easque intra aquarum nexum contineat.

§. X.

Nec vero ſimplex aut ſibi relictum eſt ſubtile illud elementum æthereum, ſed ſibi adjunctum habet tenuiſſimum quendam ſpiritum mineralem vitriolicum, cum quo tam arcte coaluit, ut recedens ab aquarum ſocietate hunc ſecum abripiat. Hoc elementum vitriolicum non modo ſapore ſe prodit leniter conſtringente, ſed etiam incurrit in oculos, quando gallarum pulvis fonti adſpergitur, protinus enim colore ſaturate purpureo atque ad nigredinem inclinante inficitur. Quod utique indubitabile indicium eſt, fontem noſtrum dotatum eſſe ſpiritu quodam vitriolico, quoniam omnia adſtringentia id habent commune, ut mineralibus aquis, in quarum complexu aliquid vitrioli hæret, colorem ex atro purpureum inducant. Eſſe autem hoc genus vitrioli tenuiſſimum ac multum volatile, ex eo abunde cognoſcitur, quod celerrime in auras difflatur, quando aquis liberior aer adſpirat, vel ſi igne admoto calorem concipiunt. Atque tunc adſtringente ſuo ſapore nudantur, neque amplius admixto gallarum pulvere ex ruffo nigrantem colorem recipiunt. Monendum tamen hoc loco eſt, fontem noſtrum ſuam in mixtionem inſuper admittere momentum ſalis fixioris vitriolici, quod

pecu-

peculiari encheireſi elicitur, tam raro prorſus exemplo, ut ſimile quidpiam in reliquis fontibus, quibus volatilis ſpiritus vitriolicus ineſt, nullis vel quæſitiſſimis artificiis invenias. Nam ut *Boyle* confirmatius aſſerit *in Apparat. Brev. ad natural. & experim. aquar. min. hiſtor.* ipſæ minerales aquæ Londinenſes non manifeſtum fovent fixum vitriolum, licet pluribus in locis marcaſitæ vitriolicæ luxurient. Qua obſervatione error eorum perſtringitur, qui plerisque fontibus mineralibus fixum & conſtantis naturæ vitriolum affingunt, in quibus tamen vix ejus umbram viderunt, licet in eruendo eo omnes ſibi pene ungues admorderint. Non fugit me quidem, fontem Radebergenſem, qui aliquot abhinc annis ad famam adſpirare cœpit, in ſe reconditum habere ſal quoddam fixum vitriolicum, cui potiſſimam hujus fontis virtutem adſcribendam eſſe contendunt; ſed quoniam hoc tam parce ipſi eſt inſitum, ut integra aquæ libra vix tertiam grani partem de hoc ſale vitriolico contineat, non video ſane, quomodo aliquis inſignis effectus ex eo promanare poſſit. *vid. Exc. Dn. Præſidis Med. Conſult. Tom. 3. Dec. 4. caſ. 3.* Atque ut dicam, quod res eſt, etiam fons noſter eam non alit fixi vitrioli copiam, quæ adeo multum præſtare poſſit; quocirca in eam ſententiam facile adducor, ut vim ejus potiorem ad ſpiritum illum volatilem vitriolicum referendam eſſe exiſtimem.

§. XI.

Perquirentibus nobis veram indolem hujus elementi vitriolici, ſcire licet, illud eſſe martialis proſapiæ, id quod ipſa ejus generatio nobis pleniſſime perſvadet. Terra nimirum, ubi fons ſalit, ferax eſt ochræ martialis ſulphureæ, cujus tenerrimas partes præterlabentes aquæ ſorbent

& recto flumine ſecum aufferunt. Jam ſi acidi ſulphuris halitus, qui ex inferiori terrarum tractu ſurſum rapiuntur, ramentis iſtis martialibus per aquam diſperſis ſe ſe aſſociant, naſcitur ex eorum connubio principium quoddam vitriolicum, eadem prorſus ratione, qua ſpiritus acidos minerales ferro affuſos parere vitriolum animadvertimus. Quum autem vapores iſti ſulphurei indolis ſint tenuiſſimæ atque inſuper cum tenerioribus particulis martialibus, intercedente aquarum vinculo, cohæreant, quo firmior earum contactus impeditur, hinc enatum ex ipſis elementum vitriolicum parum conſtantis naturæ eſt, ſed leviſſimam ob cauſam cum ſpiritu illo æthereo elaſtico, cui intime inhæret, aquis elabitur. Quando tamen facile contingere poteſt, ut ſubtiliſſimus ille ſulphuris vapor ſeſe arctius conjungat cum rudioribus quibusdam ferri partibus, emergit inde fixum illud ſal vitriolicum, cujus portionem aliquam in fonte noſtro deprehendimus. Ex quo conſequitur, ſubtile hoc elementum vitriolicum, quum ſoboles martis ſit, corpori noſtro ex reliqua metallorum familia amiciſſimi, fontem noſtrum non infenſa quadam qualitate imbuere, neque ab eo metuendam eſſe iſtam malignatem, quam illud minatur, quod a venere originem duxit. Hoc enim vim ſuam virulentam ſtatim nauſea & vomitu oſtendit, quibus tamen ſymptomatibus fons noſter non facile infeſtus eſt, cujus rei diuturnior uſus conſtans teſtimonium perhibet.

§. XII.

Quum igitur fons noſter adeo abundet ſpiritu iſto univerſali æthereo, qui cum tenui & verſatilis naturæ elemento vitriolico conjunctiſſime copulatus eſt, omnino non du-

dubitandum videtur, quin ab eo eximiam quandam medendi facultatem accipiat. Eſt enim hoc efficax & generoſum illud principium, quod pleroſque fontes minerales ſumma agendi potentia inſtruit, iisque ad expugnandam rebellium morborum obſtinationem vim maximam fœnerat. Hoc nimirum ſolida & rudiora aquarum mineralium contenta in venas omnes diducit, hoc fibris motricibus robur addit & reciprocum ſanguinis meatum egregie promovet, dumque tenuitate ſua per ultimas vaſorum anguſtias ſtrenue eluctatur, non ſolum ſtagnantes humores elidit viſceribus, ſed etiam elateris ſui adniſu occluſa emunctoria reſerat, ut congeſta intus ſaburra corpus exonerent. Imo delicatiſſimus hic ſpiritus præcipua cauſa eſt, quod nulla vel excogitatiſſima arte vulgares aquas ita aptare poſſimus, ut mineralibus præſtantia virtutis ex toto reſpondeant. Etſi enim non adeo difficile ſit, elementis iſtis ſolidioribus maximeque ſalinis illas imbuere, id quod non ſolum *Friſimelica*, *Paulus Sorbaitus*, *Heerius* aliique celebres medici cum laude tentarunt, ſed etiam Exc. Dn. PRÆSES curioſa inventione feliciter præſtitit; horum tamen admixtione ad excellentem illam mineralium efficaciam non evehuntur. Pulchre hoc jam ſua ætate intellexit diligentiſſimus ille naturæ ſpectator *Verulamius*, licet veram rei rationem ignoraverit, dum *Libr. 4. de Augm. ſcient.* hunc in modum ſcribit: Nemo eſt adhuc inventus, qui per artem thermas naturales & fontes medicinales imitari anniſus fuerit, cum tamen in confeſſo ſit, thermas illas & fontes virtutes ſuas ex venis, per quas permeant, nanciſci. Quæ naturalis aquarum tinctura ſi ad artificioſas commiſtiones reduci poſſet, fuerit in poteſtate hominis & plura majora,

prout

„prout uſus poſtulet, efficere, & temperamentum ipſorum „pro arbitrio regere: hanc tamen partem de imitatione na„turæ in balneis artificialibus deſiderari cenſemus. Quamobrem ſub uſu fontis noſtri cautio adhibenda eſt, ut ne tenuiſſima aura ſpiritus iſtius mineralis interflui ab aquis ſeceſſum faciat, quod levi negotio evitari poteſt, ſi aquæ prope ipſam fontis ſcatebram potantur, vel in vaſis ſuperpoſito operculo munitis curatiſſime cuſtodiuntur.

§. XIII.

Progredior ad tertium fontis noſtri elementum, quod terra eſt illa lutea bolaris ſive ochrea, quæ non ſolum aquæ ductum & fundum ipſius labri, unde aquæ hauriuntur, tenaciori cruſta obducit, ſed etiam in vaſis, quibus aquæ ſervantur, ſpecie flocculorum ex albo flaventium ad ima demittitur. Huic terræ verum martis crocum eſſe implicitum, qui ab artificialis ſimilitudine non abludat, ſequentibus experimentis curioſe nobis cognitum & exploratum eſt. Primum enim quando aquis recentibus ovum injecimus, brevi interjecto temporis intervallo naturalis martis crocus ſeſe ipſi agglutinavit, ejusque cortex per omnem ſui ambitum flavo colore tinctus eſt. Deinde unam unciam illius ochræ, ex aquæ ductu depromptæ, atque in tenuiſſimum pollen contritæ aqua communi affuſa ſtudioſe eluimus, & ſeparatis partibus ejus tenerioribus relictam vidimus terram rudiorem, arenoſam, inſolubilem, quæ ad lancem exacta drachmæ dimidiæ pondus habuit. Poſtea partem ochræ tenuiorem, aqua abſtracta, in ſartagine argillacea, leniſſimo igne ſubjecto, ſiccavimus, ubi elapſo horæ quadrante ſenſim paulatimque colorem obſcure ruffeſcentem induit. Tum hanc ipſam in crucibulo calcinavimus, ubi

in-

intenſius rubere cœpit, atque in crocum converſus eſt. Porro dimidia pars hujus croci, iterum in crucibulo igni commiſſa, ſale ammoniaco admixto, ſe in flores elegantisſimos explicuit, qui duos ſcrupulos pondere æquabant. His floribus affuſo ſpiritu vini puriſſimo, obtinuimus egregiam tincturam martialem, quam in roborando ventriculo tollendisque febribus intermittentibus aliquoties admodum efficacem deprehendimus. Denique nobis animadverſum eſt, naturalem hunc martis crocum, aquæ vulgari admixtum, ſaporem ipſi conciliare vitriolicum, linguam leviter ſtringentem, & colorem inducere atramentoſum, qui tamen non diu inſidet, ſed brevi deletur, quando martiales particulæ gradatim deſcendere ad fundum incipiunt.

§. XIV.

Hæc, puto, experimenta planum ac teſtatum faciunt, fontem noſtrum imbutum eſſe tenerrima quadam martialis croci rubigine, cui ſubtiliſſimum martis ſulphur adhæreſcit, quod non ſolum flavus ille color, quo ovum aquis injectum tingitur atque etiam induſia in balneis imbuuntur, ſed etiam pulcherrimi flores, qui ſale ammoniaco admixto ſublimes feruntur, luculenter demonſtrant. De ultimo autem experimento illud notandum eſt, quod aqua vulgaris, croco iſto impræguata, non tam præclaram facultatem concipiat, ut fonti noſtro æquiparari vel in ejus locum pro uſu medico commode vel citra ſperati effectus fruſtrationem ſurrogari poſſit. Quod quemadmodum ipſius experientiæ ſuffragium habet, ita has fere ob cauſas fieri arbitror, primo quoniam communis aqua exſors eſt mobiliſſimi illius ſpiritus ætherei vitriolici, cujus in fonte noſtro tam prompta eſt difflatio; deinde quod ipſe ignis, ille omnium corporum deſtructor, nativam hujus croci texturam quo-

dammodo immutat, maximeque tenuiſſimum illud ſulphur ipſi ſubtrahit. Quo diſcimus, perditurum eſſe operam, qui hunc crocum, vel alium quendam arte paratum, ad conficiendas ejusmodi aquas martiales transferre velit. Nam commemorabile eſt, naturam in producendis ejusmodi aquis martialibus tam ſingulare adhibere ingenium, ut hoc in opere extra omnem artis imitationem poſita videatur. Non defuerunt quidem, qui in talibus ferratis aquis, artis opera elaborandis, laudabili ſtudio deſudarunt, quos inter primum locum tenet *Platerus*, qui limatura martis cum aceto albo & aquis mixta id ipſum præſtare anniſus eſt. *vid. Libr. 3. Obſervat. p. 572.* Celebres etiam ſunt acidulæ martiales *Muraldi*, quarum compoſitionem enarrat *Everh. Rothius in Med. Portat. p. 21.* Vid. etiam *Rolfincius Diſſert. chem. VI. cap.* 7. it. *Ettmullerus Chem. Rational. & experiment. Lib. I. c. 11.* Neque ignotum eſt, quosdam huic rei accommodaſſe mineram martis ſolarem Haſſiacam, quod maxime docet *Ioh. Thile in Diſſert. de Miner. Mart. ſolar. acidular. artificial. mater.* §. *14.* Et quis denique neſcit vulgarem modum, quo ferratæ aquæ per ferri extinctionem parari ſolent, quales jam *Plinii* temporibus in morborum auxiliis fuerunt, vid. ejus *Hiſt. Nat. Lib. 26. c. 7. Libr. 28. c. 16. libr. 34. c. 15.* de quarum uſu apud *Hildanum* in *Obſervat. Chirurg. p. 679. it. 967.* prolixe diſputatur. Sed tamen omnes hæ aquæ, quarum ſingulis per me ſuum ſtet pretium, quocunque etiam modo confectæ fuerint, tantum omnino non valent, ut vim naturalium æmulentur, quum occultam illam mixtionem, qua uti natura conſvevit, ars imitari plane neſciat. Ut adeo recte & ex vero ſentiat *Seneca*, quando *Libr 3. Quæſt. Nat. cap. 4. etiam ſub terra minus nota nobis eſſe jura naturæ, non minus tamen certa* exiſtimat. Cæterum hoc ipſo arguitur decumanus

manus error *Fallopii*, qui omnes minerales aquas martialis elementi penitus expertes eſſe ſtatuit, quæ inſulſa opinio, utpote jejunis & frigidis rationibus ſuperſtructa, quemadmodum jam autoris ætate ſibilo excepta eſt, ita hodieque, non ſecus ac *Harvæanum* commentum de inerti & invalida fontium mineralium facultate, jure meritoque exploditur.

§. XV.

Sunt hæc vera ac genuina fontis noſtri elementa, præter quæ vix ullum aliud ſtudio quamlibet contentiſſimo invenias. Non neſcio quidem, eſſe aliquos, qui ad amplificandam extollendamque fontis virtutem operatrices ejus materias cumulent, ipſique cuprum, nitrum & alumen attribuant. Quis vero ab ejusmodi opinione precaria, quæ nulla ſtat ſolida ratione, neque convenientibus experimentis fulta eſt, ſuum aſſenſum non cohibeat. Non poteſt enim non dubia ac ſubleſta eſſe eorum fides, qui ſe tale quid reperiſſe jactant, niſi ipſa experimenta judicio exponant intelligentium, qui talem ſententiam non populari approbatione metiri, ſed ipſis rerum ponderibus ac momentis librare ſolent. Mihi ſane, ingenue fateor, eſſe tam beato non licuit, ut eruere ac denudare potuiſſem iſta principia, etſi omnibus veſtigiis rem indagaverim. Aliquem igitur requiro Oedipum, qui hanc mihi ſphingem ſolvat, eumque magnum putabo Apollinem, qui iſta præcipue mineralia in aperto ponere, meisque oculis ſubjicere poterit. Pariter a vero abhorret eorum opinio, qui fontem noſtrum, habito ingredientium reſpectu, Carolinis thermis cognatum & affinem putant, à quibus tamen non levi diſcrimine disſidet. Nam illæ duplicis elementi ſalini participes ſunt, quorum alterum indolem alcalinam obtinet, alterum vero inter acidum & alcali ambigit, vel medium quaſi tempera-

mentum ſequitur. Horum vero ſalium fons noſter ſterilis & inops eſt, quem tamen defectum naturæ benignitas martialis ochræ ubertate compenſavit.

§. XVI.

Excuſſis, qua fieri potuit exploratione, fontis noſtri elementis, inſtituti mei ratio flagitat, ut ad exponendam eorum operationem me conferam. Ac de ſaluberrima quidem aquarum indole, quam puritas levitasque ipſi conciliat, ſuo loco ſatis, opinor, explicate dictum eſt. Expoſui etiam, quantum res exigere viſa eſt, præſtantem efficaciam ſpiritus illius ætherei atque elaſtici, quo natura fontem noſtrum largiſſime impertivit. Reliquum igitur eſt, ut cogitationes meas præcipue defigam in expendendo elemento terreo martiali vitriolico, cujus plenitudine fons noſter aliis aquis martialibus palmam eripit. Hujus abundantia ipſi conciliat egregiam roborandi, aperiendi & abſorbendi facultatem, eaque ſimiles ac plane geminos effectus promittit, qui expectari poſſunt ab aliis remediis martialibus, quorum laudabilis operatio potiſſimum his tribus modis abſolvitur. Quod enim vim roborantem attinet, ea tam communi medicorum concentu, quam annuentis experientiæ calculo, martialibus adſcribitur, nec niſi ab illis vocatur in dubium, qui hujus generis remedia nunquam impenderunt artis operibus, vel veram eorum naturam minus perſpectam habent. Ferrum ſcilicet præter mercurialem ſubſtantiam, cujus quaſi fundamento metallorum contextus nititur, & implicitum ſal vitriolicum principio conſtat terreſtri ac ſulphureo, quod humidum ſorbendo & fibras leniter ſtringendo efficit, ut partes fibroſæ propius ad ſe invicem coeant, & arctiori contactu duriores & compactiores reddantur. Qua ratione dum fibrarum elater intenditur,

tur, majorem vim acquirunt ſeſe contrahendi, adeoque plus valent ad propellendos humores, quorum expeditior curſus ſub fibra debili & laxa partium cohærentia ſegneſcit ac retardatur. Quum igitur fons noſter copiam inſignem alat hujusmodi terræ martialis ſulphureæ, quæ, quoniam tenerioris texturæ atque in leviſſima aqua ſoluta eſt, ſolidas corporis partes magis afficit, profecto non dubitandum eſt, quin eximiam quandam roborandi facultatem obtineat. Atque hanc ipſam roborandi potentiam illi manifeſto perſentiunt, qui integra etiam valetudine has aquas intra modum hauriunt. Ventriculo enim ac venis conceptæ interpoſitis aliquot horis cupiditatem ciborum augent, arterias ad crebriorem fortioremque pulſum ſtimulant, faciem vivido colore perfundunt, totiusque corporis robur ac vigorem inſtaurant.

§. XVII.

Nec vero metuendum eſt, ne virtus hæc roborans, quæ ab ochra illa martiali provenit, & corporis integritati mirifice patrocinatur, in noxiam vim conſtringentem degeneret. Habent quidem hoc, quæ ex marte parantur, remedia, ut ſæpius adſtringentem effectum, corpori raro præſtabilem, nec facile niſi ſub neceſſitatis lenocinio expetendum, exerant. Quod fieri conſvevit, quando ferrum ignem experitur, qui tenuiſſimum ſulphur evocat, ac teneriorem terram alcalinam deſtruit inque calcem convertit, vel quando ipſi admiſcentur liquores acidi, quorum connubio in vitriolum transformatur, cujus operatio valde ſuſpecta eſt. Sed longe alia ratio eſt illius martialis principii, quo natura fontem noſtrum donavit. Huic nulla ignis tortura innatum illud excuſſit ſulphur, neque in calcem adusſit ſubtiliores ejus partes terreas, adeoque texturam, quæ naturæ

providentia ipſi obtigit, ſalvam & incolumem retinet, nec facile illud detrimentum affert, quo alia martialia, niſi circumſpecte adhibeantur, corpus in diſcrimen ſolent adducere. Ac licet etiam intra primarum viarum regionem ipſi occurrat humor acidus, cujus conjunctione vitrioli naturam induere poſſet, tamen adverſus conſtringentes effectus ab aquarum copia magnum habet præſidium. Hæ enim fibras molliendo diluendoque partes terreas martiales vitriolicas impediunt, quo minus productum illud vitriolicum nocentiſſimum fibris rigorem ac duritiem inducat. Præterea in auxilium venit ſpiritus ille æthereus elaſticus, qui particulas vitriolicas nullibi ſinit fibris firmiter adhæreſcere, neque illas diu in corpore commorari patitur, ſed motu ſuo inteſtino ac ſtimulante illas fortiter propellit & cum aquarum vehiculo prompte eliminat.

§. XIIX.

Si aperiendi facultatem diſpicimus, ea duplici ratione fons noſter perfungitur. Eſt primo tenuiſſimum & volatile illud ſal vitriolicum, qvod cum elemento æthereo amabili junctura ſe copulavit. Hoc una cum aquis ipſas venas ingreditur, ubi non humores ſolum, qui earum alveo vehuntur, incidit, attenuat, ac fluidos reddit, ut expeditius per corporis meatus circumeant, ſed etiam viarum ſordes extergit, blandaque vellicatione tanquam calcaribus admiſſis fibras motrices exſtimulat, ut præterlabentes ſuccos fortiori oſcillatione tundant ac verberent. Salino inſuper irritamento canales excretionibus dicatos laceſſit, eoque perficit, ut alienos humores, qui ſpectant ad exitum, ſine mora foras dimittant. Deinde etiam aperiendi potentia fontem noſtrum inſtruunt partes terreæ martiales, quæ fibras motuum opifices fulciunt, partibusque nervoſis ac mem-

membranaceis eam firmitatem conciliant, ut vehementiori attritu lentos & ſtagnantes humores concutere, ac diluentis aquæ adjumento natas hinc inde obſtructiones reſerare poſſint. Quam ad rem multum confert hujus terræ martialis vis abſorbendi, quæ invertit ac deſtruit infenſum illud acidum, quod partim humores ſpiſſando liberum eorum progreſſum cohibet, partim ſolida immodice ſtringendo non ſolum alvum contrahit, ſed reliquas etiam, quæ ad ſanitatem faciunt, excretiones ſufflaminat. Eſt autem pro diverſa corporum natura & habitudine alia ſubinde atque alia operatio, quam fons noſter ſua aperiendi virtute præſtat. Quibusdam alvum ducit, aliis urinoſum movet laticem, in nonnullis etiam, accedente imprimis motu & calore, cutis meatus pandit, & halituoſam ejus efflationem adjuvat.

§. XIX.

Jam in prono & proclivi eſt judicare, fontem noſtrum præcipue a natura dicatum eſſe morbis chronicis, quorum ſæpius ea eſt pertinacia, ut aliis remediorum generibus fruſtra & in caſſum adhibitis ad martialia tanquam ad ſacram anchoram confugiendum ſit recteque dixerit *Loſſius Conſil. lib.* I. p. 3. talibus ferreis ægritudinibus ferreis litandum eſſe præſidiis. Videmus nimirum fontem noſtrum talibus elementis inſtructum, quæ ad cauſas longarum paſſionum evellendas & extirpandas quam maxime valent. Nam in confeſſo eſt, pleroſque ex iis morbis, qui lentis adoleſcunt incrementis & laborantes diutius trahunt, ſuos natales & origines ducere ab inſigni quadam partium ſolidarum vaſorumque moventium debilitate, aut infenſis partium, quæ exquiſite ſentiunt motusque vitales gubernant, ſtricturis, vel ab infarctu & obſtructione viſcerum, vel denique ab impeditis excretionibus, quæ ſinceram humorum

rum indolem deturpant iisque ſitum & ſqualorem inducunt. Iam quoniam fons noſter eximia quadam roborandi, aperiendi & abſorbendi facultate pollet, in facili eſt intelligere, eum tardis & longinquis paſſionibus, tam mitigandis, quam elidendis, ſingulariter eſſe accommodatum. Quamobrem non puto me facturum aliquid a propoſito noſtro alienum, ſi breviter & ſummatim exponam has ægritudines, ut etiam alii, quos artis cognitio deſtituit, ampliſſimum fontis uſum accuratius perſpiciant.

§. XX.

Igitur roborante, quo valet, principio fons noſter opem pollicetur non proletariam in ventriculi & inteſtinorum morbis, qui a depreſſo eorum robore naſcuntur, quorum numero accenſeri debent languens appetentia, lenta ac difficilis ciborum confectio, moleſta ventris inflatio, quæ pectoris anguſtiam & præcordiorum anxietatem comitem habet, vomitus a viſcida colluvie ortus, lienteria, varia ventris profluvia, nimiæque alvi dejectiones, quas levitas inteſtinorum committit. Deinde ſuccurrit viſcerum debilitati indeque oriundas paſſiones protelat, maximeque utero proſpicit, varias ejus fluxiones cohibet, aliaque vitia profligat, quæ a tono uteri deſtructo foventur, ideoque eam ſterilitatem tollit, cujus cauſa in nimia uteri laxitate reſidet. Convenit porro morbis ſpaſmodicis, qui partibus nervoſis ac membranaceis incumbunt; hinc in malo hypochondriaco, paſſione hyſterica variisque doloribus non contemnendum affert auxilium. Inſuper ſpaſmos ſopiendo ſolidaque roborando, conducit febribus, quæ habent circuitum, quarum exacerbationes egregie cohibet. Tum etiam catarrhos reſiccat, frigidos tumores diſcutit, lenti ac deſidis humoris decubitus diſſipat, membra luxata

ta atque in ſedem ſuam repoſita firmat, & quæ ſuccedere ſolent, juncturarum tumefactiones avertit. Solatur denique tremulos, & quibus ſenſum ac motum abſtulit nervorum reſolutio; juvat denique partes contractas ac tetano rigentes, quibus potentiam movendi reſtituit.

§. XXI.

Neque in levi habenda eſt efficacia, quam fons noſter vi ſua aperiente & abſtergente pollicetur. Hac multum opitulatur obſtructis viſceribus eamque ob rationem in magnis lienibus, affectibus hepaticis, ictero, cachexia, chloroſi, incipiente hydropiſi, pituitoſo pectoris infarctu, inſigni cum fructu adhiberi poteſt. Eodem nomine commendari debet in ſuppreſſo fluxu menſtruo & hæmorrhoidali, quorum convenientem ſucceſſum mirifice adjuvat. Pariter præſidio eſt morbis, ut vocant, tartareis, & quorum cauſa ſanguinis & humorum impuritatibus imputari ſolet, veluti ſunt malum arthriticum, podagricum, iſchiadicum, calculus, renum & veſicæ vitia, aliæque affectiones, quæ a ſcorbuto cognomen habent, vel depravata ſanguinis mixtione nutriuntur. Hinc etiam cutis ſordes ac defoedationes extergit, eamque a ſubtus inſidente acrimonia exeſam & eroſam conſolidat, unde in ſcabie, impetigine, nimio rubore & maculis in facie efflorеſcentibus operam commodat valde præſtabilem. Quin ſolo externo uſu ad ulcera antiqua & ſordida repurganda ac glutinanda plurimum confert.

§. XXII.

Etſi autem ea, quæ de nobiliſſimis fontis noſtri virtutibus uſuque ejus ad multiplices morbos accommodo jam expoſui, eum in modum comparata ſunt, ut apud eos, qui

artis peritiam habent, facile fidem inveniant; his enim inſita fonti principia ſalutares ejus effectus levi negotio perſuadere poſſunt: tamen quaſi ex ſpecula prævideo, fore permultos, forſan etiam quosdam ex ipſis medentibus, qui flagitent, ut ad eorum fidem firmandam ipſa rerum teſtimonia in medium proferam. Et profecto ipſemet intelligo, neceſſarium hic fore, ut integras morborum enarrationes traderem, quarum miniſterio pulcherrima fontis effecta liquidius perſpici atque in publica luce collocari poſſent. Enimvero ſi tale quid inſtituere, ac per ſingula ire exempla vellem, verendum eſſet, ne hoc opuſculum eam in molem exiret, quæ a ſolenni diſſertationis forma plane abluderet. Puto tamen, poſſe ad ſtabiliendam mihi fidem ſufficere, ſi ſancte & bona fide affirmavero, me abunde inſtructum eſſe morborum hiſtoriis effectuumque obſervationibus, quas mihi impertiverunt autores fide digniſſimi, & quorum plurimum valere debet autoritas. In his primo loco mihi nominandus eſt illuſtris Dn. Præses, ſagaciſſimus mineralium aquarum inveſtigator, qui jam inde ab aliquot annis hujus fontis præſidio multis, afflictam valetudinem habentibus, recte conſuluit. Deinde Excellentiſſimus Archiater Martisburgenſis, Streidelius, vir omni virtutum genere, a quibus commendari medicus poteſt, inſtructiſſimus ac diligens fontis noſtri indagator, pro ſua benevolentia aliquot inſignia mecum communicavit morborum exempla, cui vel ſolo hoc nomine ſingulariter me obſtrictum profiteor, neque ullam tantæ humanitatis demerendæ occaſionem prætermittam. Sunt inſuper in promptu venerando parenti meo de fontis virtute adnotationes, nec paucorum

rum

rum manibus verſantur, quas beate defunctus REINECCIUS, cui ſuperiori tempore cura fontis commiſſa erat, brevi ſchediasmate comprehenſas in publicum emiſit, quibus utique plurimum ineſt ad perſvadendum, quoniam a juratis autoribus defluxerunt. Denique ipſemet, quod præfiſcine dixerim, ex variis ægrotantibus, ad quorum ſanitatem aliquod ex fontis uſu emolumentum redundavit, multa cognovi, quorum candor me induxit, ut ſupra commendatas virtutes fonti noſtro adſcribere non dubitarem.

§. XXIII.

Poſteaquam mihi fidem præſtruxi, non abs re fore exiſtimo, ſi preſſa & compendioſa commemoratione perſequar potiores morbos, in quibus præſtantiſſimam fontis noſtri efficaciam ipſa eaque multiplex experientia comprobavit. Hactenus ergo compertum eſt, eum ingens attuliſſe præſidium valetudinariis, quos ſolutioris ſtomachi querelæ habuerunt ſollicitos, vel qui ex collapſo hebeſcentis naturæ robore corpus traxerunt cauſarium. His non ſolum priſtinam reddidit firmitatem, ſed etiam tecte gliſcentes morbos primis ſtatim in herbis jugulando, imminenti periculo eos eripuit. Unice etiam illos juvit, quos diſceſſus ſanguinis per ani venas cohibitus ad languorem dedit, nec defuit auxilii latione fœminis, a fluxu menſtruo defectis, vel lunare tributum male ad calculum ſolventibus. Utrisque conſvetas has ſanguinis emanationes revocavit, & diſturbatam earum rationem in ordinem redegit. Imo plurimum valuit in plerisque uteri morbis aliisque affectibus, qui ex matricis debilitate & perverſo menſtruæ purgationis ſucceſſu pullulare, variisque incommodis molliorem ſexum affligere

ſolent. Si autem ullo in morbo, certe in doloribus colicis, ſcorbuticis & arthriticis operam incomparabilem præſtitit. Qua de re non ſolum aliquot notatioribus exemplis me certiorem fecit Excellentiſſimus & nunquam ſine laude appellandus Streidelius, ſed venit mihi etiam, quod ſaltem in transcurſu attingo, hoc loco in mentem illuſtriſſimus quidam aulæ Brandenburgicæ miniſter, qui ſæpius arthritide vaga ſcorbutica tentatus, aliquot abhinc annis conſilio venerandi parentis mei fontis uſum ſibi adhibuit, & generoſo candore faſſus eſt, ſe tantum in eo inveniſſe præſidii, quantum ab aliis, quorum bene multos ſalutaverat, non reportaverit. Fuerunt non pauci, quibus intermittentes febres promte diſcuſſit, aliaque detraxit incommoda, quæ feſtinata illarum ſuppreſſio ſolet relinquere. Præter hæc fortiter ſe geſſit in profligando malo corporis habitu & ſolenni iſta literatorum cruce, malo hypochondriaco, ad quod propulſandum ipſe quibusdam fontis uſum cum notabili fructu ſuaſi, qui ſtudiorum intemperantia hanc ſibi paſſionem contraxerant. Neque de nihilo eſt, quam vel ſolo externo uſu in oculorum morbis efficaciam oſtendit. Egregie etiam profuit in ſcabie, tam ſicca, quam humida, in rubore & puſtulis faciei aliisque affectibus, qui ex pravi humoris allapſu ad ſuperficiem corporis generantur. Longe autem eminentior ejus operatio ſpectata eſt in diſcutiendis tumoribus, in roborandis partibus luxatis, immobilibus ac tetano comprehenſis, & perſanandis ulceribus, in quibus utique vim ſuam incredibilem planeque mirificam ipſis hominum oculis luculenter expoſuit. Quamobrem futurum ſpero, ut etiam in pluribus aliis morbis, quorum antea mentionem injeci, valida fontis noſtri

ſtri virtus eluceat, ſi modo, quod rei caput eſt, recte & ordine adhibeatur ejusque effecta curatius annotentur.

§. XXIV.

Supereſt, ut ipſum exhibendi modum attingam, qui tam internus, quam externus eſt, potationi nimirum, balneo, ſemicupio, inſeſſui, pediluvio, lotioni, embrocationi ac ſtillicidio deſtinatus, quamvis duas poſteriores ſpecies hactenus non adeo uſitatas fuiſſe intelligam. Commodiſſime cura ſuſcipitur iis temporibus, quæ nec frigore, nec calore modum excedunt, ſuaque temperie proſperum curæ ſucceſſum ſecundant, puta illud anni ſpatium, quod inter Majum adultum & initium dierum canicularium interpoſitum eſt; nihil tamen impedit, quo minus, ſi res exigat, ineunte etiam autumno adhiberi poſſit. Tempus diei tam potationi, quam balneo maxime opportunum eſt matutinum, quoniam omnes aquæ minerales vacuo ac feriante ventriculo & celerius & efficacius operantur. Sunt tamen horæ etiam pomeridianæ balneo non alienæ, ſi neceſſitas uſum ejus repetitum imperet, cum eo tamen, ut non niſi peracta ciborum digeſtione diductoque in venas chylo celebretur. In difficili autem eſt, exactius definire aquarum copiam, quæ ſub uſu fontis hauriendæ ſunt. Etſi enim quatuor vel ſex libras optatos effectus prolicere animadverſum eſt, hæc tamen in univerſum ac perpetuum non valent, quoniam diverſa & multiplex habitudo corporum ac diſſidens morborum genius nunc majorem, nunc minorem aquarum copiam deſiderant. Neque temporis ſpatium, quod uſui impendendum venit, generatim ſatis appoſite deſignare licet; quibusdam octo vel decem dies ſufficiunt, in aliis vero cura

per duas vel tres ſeptimanas, imo ultra produci debet. Quam obrem, ut ea, quæ circa exhibendi modum ſummatim moneri poſſunt, in pauca conferam, medicus ſolidiori doctrina & experientia inſtructus requiritur, qui uſum diſponat, curam gubernet, copiamque aquarum & frequentiam balnei ad corporum temperaturam, morborum indolem & ſymptomatum rationem prudenter & circumſpecte reſtringat, ac denique per omnia ægrotantibus conſulat, qui ſi neglecto ejus conſilio curam temere inſtituunt, Andabatarum more cum morbis pugnant, nec niſi valentis naturæ adjumento vel veliſicantis fortunæ beneficio cum adverſa valetudine in gratiam redeunt. Fore tamen conſultum puto, ſi generales quasdam præceptiones hoc loco ſubjiciam, quas preſſe ac diligenter ſequi oportet, qui dextrum curationis ſucceſſum expetunt.

§. XXV.

De uſu igitur interno hæc tenenda ac ſervanda ſunt: I. Curioſe providendum eſt, ut ante, quam potationem inſtituamus, prima corporis regio blando laxante expurgetur, præſertim in iis, quorum inteſtina tenacis & viſcidi humoris ſentina ſcatent, quæ liberum aquarum tranſitum cohibendo, ſalutarem earum operationem non modo remoratur, ſed varia etiam incommoda affert. Neque alienum eſt, ſi res poſtulet corporisque conditio ferat, ſtomachum ſollicitare leni emetico, ut collecta intus ſaburra exturbetur. II. In corporibus ſucco & ſanguine fartis, & virium ſuperpondio pollentibus venam incidere expedit, ut ſuperfluens eximatur ſanguinis plenitudo, quæ roboranti & aperienti fontis facultati obluctatur. III. Uberior aquarum copia pro-

propinari poteſt robuſtis corporibus, quibus firmior eſt fibrarum contextus & quæ vaſa capaciora obtinent: minor iis idonea eſt, quæ vaſa anguſta & fibras teneriores, admodum mobiles & exquiſitius ſentientes habent, & in quibus nervorum res publica ſpaſmis ſolennibus conturbatur. IV. Tutius eſt, ſub initio aquam parcius haurire, deinde largius, ac tandem, curatione prope finem adducta, in copiam magis acciſam deſinere. V. Quando per octo vel decem dies potationi indulſimus, remedium, quod alvum ducat, interponendum eſt, ut intus reſtagnantes aquæ cum pituita reſoluta ſordibusque ad inteſtina derivatis corpori ſubtrahantur. Tum vero diſpiciendum eſt, an morbi indoles & ægrotantis diſpoſitio uſum fontis ſuſpendere, finire vel longius extrahere ſuadeat. VI. Conveniens victus ratio habenda eſt, ſervandæque, quas medicus imperat, leges diæteticæ, quarum neglectus ſpem de cura conceptam fruſtratur, atque utiliſſima fontis effecta deſtruit. Corpus inſuper decenti motu exercendum, qui fontis operationem unice juvat, nec facile invitantis ſomni blandimentis obediendum, qui capiti adverſatur, ſæpius febres intermittentes excitat, aliaque relinquit incommoda. VII. Subvenire oportet ventriculo medicamentis roborantibus & balſamicis, & præter hæc in auxilium vocare remedia, quæ ſingulis morbis apprime dicata ſunt, fontisque operationem ad ſpeciales effectus dirigunt. IIX. Non medicum terrere debent, neque laborantes ab inſtituto abalienare, quæ fontem primo tentantes ſæpius infeſtare conſueverunt ſymptomata, ut fere ſunt ſubverſio ventriculi, nauſea, ventris inflatio, dolor præcordiorum, inteſtinorum fluctuatio, capitis gravitas, ſomnolentia,

vel pedum tumores, qui ſæpius procedente cura ſuboriri ſolent. Hæc omnia enim ægros deſerunt, ubi aquæ viam ſibi patefecerint ſuamque operationem conſpectius exerere incipiant. Si tamen iſta incommoda ægrum diutius trahant, ita ut continuata potatio ſuſpecta videatur, ab uſu ejus abſtinere præſtat, quam valetudinem dare in aleam, & ægrotum in diſcrimen adducere.

§. XXVI.

Placet inſuper utiliſſimas quasdam cautiones ſubjicere, ut rectius perſpiciatur, quibus & qua ratione fons noſter minus conveniat. I. Frigida potatio non ſatis tuta eſt infirmis, ætate provectioribus, qui ſtomachum ſolutiorem, tumentemque ac ſpongioſum corporis habitum obtinent, vel modo ex præcedente morbo convaluerunt. His omne frigus eſt nocentiſſimum, ideoque aquas moderate calefactas haurire præſtat. II. Eadem parum recte commendatur in morbis ſpasmodicis, & ubi partes nervoſæ ac membranaceæ in præternaturales contractiones ſollicitantur, immoderatis alvi profluviis nimiisque ſanguinis per uterinas vel ſedales venas rejectionibus, vel ſolenni ejus exitu cohibito, variis doloribus, membris contractis motuque orbatis, aliisque præterea paſſionibus, quæ ab impedita tranſpiratione proveniunt. III. Nunquam cum bonis ægri rebus propinantur aquæ ſub ipſis morborum paroxyſmis, motuum exacerbatione, ſpaſmorum dolorumque ſævitia: tunc enim non ſolum augentur anxietates variaque ſuccedunt incommoda, ſed ipſa etiam fontis operatio ob conſtricta emunctoria impeditur. IV. Circumſpectior uſus requiritur in ſiccioribus, cholericis, & quibus durior & compreſſa alvus natura obtigit:

nocen-

nocentiſſimus vero eſt hecticis, phthiſicis, atrophicis, aſthmaticis, & quibus ex pulmonibus convulſis ſpiritus ægre fertur: male etiam a vulgo adhibetur in morbis acutis exanthematicis iisque temporibus, in quæ conſvetæ ſanguinis fluxiones incidunt. V. Nihil valet in confirmatis inveteratisque viſcerum obſtructionibus, ſcirrhis, indurationibus, neque partium rigores tollit, qui inciderunt in vetuſtatem.

§. XXVII.

Quod uſum externum attinet, illum ſequentibus monitis comprehendere viſum eſt: I. In iis morbis, quorum cauſa altius inhæret viſceribus, balnei uſus potationi poſtponendus eſt, ſique hæc ſuſpecta videatur, mitiorem quandam mineralem aquam ſubrogare licet. II. Balneum utiliſſime adhibetur in iis affectibus, qui partes externas obſident; juvat tamen ac ſæpe tutius eſt potationem præmittere, præſertim in malis ſubinde recrudeſcentibus, & quorum cauſa ipſis viſceribus infixa eſt, vel ſi quis ab uſu aliarum aquarum mineralium per occaſionis defectum aut inopiam prohibetur. III. Qui ſolo balneo uti volunt, eorum corpora identidem ſanguinis miſſione & alvi ductione præparanda ſunt. IV. Fugiendus eſt nimius balnei calor, qui anxietates, cordis palpitationes ac vertigines facile excitat, ſæpiusque febres accendit. V. Poſt uſum balnei cavere oportet, ne frigidior aura adſpiret corpori, quod integumentis curioſe velandum eſt, ac tum expedit aliquamdiu in lecto recubare & calidam ſorbere, ut ſudor vel tranſpiratio promoveatur. VI. Pediluvia pedum languores ac tumores egregie diſcutere, ſolamque frigidam lotionem in affe-

ctibus oculorum & cutis defœdationibus inſigni præſidio eſſe multorum experimenta comprobarunt.

§. XXIIX.

Tantum eſt, quod impræſentiarum pro temporis locique anguſtia de fonte hoc medicato commentari placuit. Non defuiſſet quidem occaſio, ea, quæ propoſui, paſſim variis illuſtrandi adnotamentis, ut iis etiam, qui oculos eruditos habent, ſatisfacere potuiſſem: ſed quoniam prodesſe, quam eruditionem quandam oſtendere malui, illud mihi indixi temperamentum, ut Neoptolemi more paucis philoſophandum omnesque ambages declinandas putarem. Erit tamen forſan & illud tempus, quo uberiori experientia de fontis noſtri virtute inſtructus, hæc ipſa ſecundis cogitationibus retractanda ac perpolienda ſuſcipiam, iisque ſelectiores ſubtexam obſervationes, quas jam indigeſtas ſaltemque per lancem ſaturam collectas habeo. Cæterum quoniam hic labor meus inter alios etiam ac præcipue medentes reſpicit, placet jam ipſi coronidem imponere univerſali quidem, ſaluberrimo tamen præcepto *Savanarolæ*: Medicus bonus & prudens oculos mentis diligenter apponere debet, antequam infirmis de tranſitu ad fontes & balnea conſulat.

NOBILISSIMO ET CLARISSIMO

DN. CANDIDATO

S. P. D.

PRÆSES.

D*Uo in primis ſunt, quæ ad excolendum perficiendumq; artis noſtræ ſalutiferæ ſtudium maxime neceſſaria & ſingulariter commendanda videntur, obſervatio nimirum & meditatio. Nam diligens & aſſidua eorum, quæ in utroque ſtatu corporis obveniunt, obſervatio artem noſtram non ſolum peperit, ſed etiam per temporum proceſſus maioribus educavit incrementis tandemque ad illud faſtigium evexit, in quo ipſam noſtra ætate poſitam ſpectamus. Imo exquiſita obſervatio tantum valet, ut ejus fundamento ſolida theoria ſuperſtrui debeat. Meditatio vero ipſas morborum & ſymptomatum cauſas eruit, remediorum vires & convenientem applicationem docet, bonum a malo diſtinguit, fictum & inutile rejicit, ac denique omnes medicorum lites rectiſſime dirimit. Hinc qui bene didicit meditari & quo plus judicio valet medicus, eo aptior ad medendum eſt. Ad comparandam vero judicandi facultatem multum conferunt matheſios & philoſophiæ naturalis ſtudia, quæ mentem acuunt, atque ad abſtruſas rerum cauſas perſpiciendas compendioſam viam aperiunt. Quamobrem bene ſibi illos conſulere puto, qui antequam ad artis noſtræ ſacra accedunt, iſtis ſcientiis animum imbuunt. Quæ cum tam vera ſint, quam quæ veriſſima, tum vero hæc ipſa,* Clariſſime Dn. Candidate, *tuo e-*

tiam

tiam exemplo egregie comprobas. Non illotis, quod ajunt, manibus medicinam aggreſſus es, ſed iis inſtructus præſidiis, quorum ope ad interiorem artis notitiam provehimur. Nam præter elegantiores literas, quas jam inde a prima ætate in deliciis habuiſti, etiam in matheſi, philoſophia experimentali, cultiori chymia & anatomia laudabilem poſuiſti operam, atque iſtis in diſciplinis ſolidam cognitionem conſequutus es. Deinde ſumma animi contentione te contuliſti ad percipiendam rationalis medicinæ doctrinam ac ductu meo mature tentaſti artis opera, eorumq; perpetuo exercitio eam tibi comparaſti facultatem, ut utilia ab inutilibus ſeligere, methodum medendi defendere, aliis etiam applicare, & optimo ſucceſſu ægrotantibus conſulere potueris. Ad hæc omnia admodum docile & frugiferum ingenium, indefeſſa induſtria & ſingularis diſcendi cupiditas multum tibi adjumenti attulerunt. Non igitur videris mihi cruda ſtudia propellere in forum medicum, ſed potius ea profers, quæ diuturna obſervatione ad ſuam pervenerunt maturitatem, interque continuos artis labores felicibus adoleverunt incrementis. Quamobrem non poſſum non tibi ex animo gratulari de decurſo vitæ academicæ ſtadio, de honoribus jam dudum promeritis ac præſenti ſpecimine, quod ipſemet, raro admodum exemplo, recte elaboraſti, certoque ſpero, te amplam illam, ad quam vocatus es, functionem ſumma cum laude eſſe ornaturum. Gratulor etiam Ampliſſimo Domino Parenti, amico meo veteri mihique multorum annorum uſu & ſuaviſſima conſuetudine conjunctiſſimo, de duobus filiis medicis, quos ipſe tanquam genuinos artis filios complector, qui paternum decus propagant atque amplificant & ſecunda famæ benignitate ægrotantium ſaluti invigilant. Faxit Deus, ut porro fortunam in omnibus tuis conatibus fautricem invenias, quod tibi omnibus votis ac toto ex animo apprecor. Scrib. d. X. Maj. M DCC XXIII.